

A, Á

AGÁR

- **bátor, mint a nyúl az agarak előtt** RÉG., GÚNY. nagyon gyáva, nagyon fél
- **(úgy) fut [rohan v. szalad], mint az agár** nagyon gyorsan fut
- **sovány, mint az agár** feltűnően sovány, vékony személy
- **Hátrább az agarakkal!** HM. {figyelmeztetés kifejezése: szerényebben kell viselkedni, nem szabad annyira erőszakosnak v. követelőzőnek lenni}
- ◇ O. Nagy Gábor magyarázata szerint a szólás a parancsoló hangsúllyal ejtett *hátrább* indulatszóból keletkezett, amely önmagában is annyit jelentett, mint ma az egész kifejezés. A tolakodó, szemtelen egyént figyelmeztették így arra, hogy nem illeti meg az a hely, amelyet el akar foglalni. Mivel a szemtelen ember nemcsak előtérbe szokta tolni magát, hanem gyakran érvényesüléséhez mindenféle hamis indokkal is előhozakodott, a rendreutasító *hátrább* alakhoz *-val, -vel* ragos határozó is kapcsolódhatott: *hátrább ezzel* vagy *azzal* – aszerint, hogy ki mivel kérkedett, amikor jogtalan előnyt kívánt szerezni magának. A *Hátrább az agarakkal!* eredetileg tehát ezt jelenthette: 'ne hencegj az agaraiddal, ne követelj magadnak különleges jogokat agaraidra való hivatkozással'. Azt, hogy szólásunk pont az *agarak* szóval rögzült, az magyarázhatja, hogy régen a nemesek, többek között, azzal versengtek egymással, hogy kinek van szebb, ügyesebb agara, amelyik az agárversenyeken vagy a vadászatokon rendszeresen diadalmaskodik és növeli gazdája hírnevét. Bernáth Béla szerint azonban a szólásmondás inkább a vadászat rendjéből és nyelvéből származtatható. Vadászatkor ugyanis az agarakat és gazdáikat a vadászmeszterek előre kijelölt helyekre állították, ahol is be kellett várniuk a kopók által felhajtott vadat. E kijelölt helyek egyenlő kedvezmények esetén lehettek egy sorban, s annak az agara foghatta el a vadat, akire azt a kopó hajtotta. A kirendelt helyüket elhagyókat, a túlságosan előre igyekvőket büntetésként a *Hátrább az agarakkal!* felkiáltással rendszabályozták meg. M. Horváth Endre kézenfekvően egyszerű magyarázata szintén a vadászatból vezeti le a szólás eredetét. Szerinte régen a hajtóvadászatnak nem csupán „a lovaglásban, a leshelyen való feszült várakozásban, a vad elejtésében, az esti vadászlakomában volt a gyönyörúsége, hanem az

egyres hajtások közötti pihenőben, ebédidőben szabadon megeredt, néha igen pajzán tréfálkozásban is, melyek a vadászpajtásoknak legbensőbb és kényesebb viselt dolgait is kitegették, olyanokat, melyeket a cselédségnek, vadászoknak, komornyikoknak már nem volt szabad hallania. A cselédség ilyenkor a kutyavezető körül, az urak csoportjától kissé félrehúzódva csoportosult, de néha készakarva nem annyira távol, hogy az urak tréfáit meg ne értse, hisz ők is mulatni akartak rajtuk. Ilyenkor aztán felhangzott az uraság finom figyelmeztetése: »Te Pista (Jóska, Miska stb.), hátrább az agarakkal!«”. {FESz: 26–27}

ÁLLAT

- **a meztelen csiga gerinces állat** *vkihez képest* SZLENG, TRÉF. igen gerinctelen, megalkuvó ember
- **az állat az emberben** a vadság, a kíméletlenség, a durvaság
- **az állatok királya** az oroszlán
- **berűg, mint az állat** éktelenül lerészegedik
- **dolgozik, mint az [egy] állat | dolgozik, mint az igavonó állat** BIZ. nagyon sokat, nagyon szorgalmasan dolgozik
- **előtör az állat** *vkiből* előbújik a kíméletlenség, a gorombaság, a durvaság vkiből
- **gürcöl, mint az [egy] állat** BIZ. megfeszített erővel dolgozik
- **harap, mint a veszett állat** vadul harap
- **megy, mint a veszett állat** NÉP. eszeveszetten rohan
- **nagy állat** SZLENG, PEJ. nagydarab, erős fizikummal bíró ember
- **részeg, mint egy állat** BIZ. holtrészeg
- **robizik, mint az [egy] állat** SZLENG robotol, megfeszített erővel dolgozik
- **szemét állat** SZLENG, VULG. ellenszenves, gonosz ember
- **úgy viselkedik, mint egy állat** BIZ. féktelenül, vadul viselkedik
- **üvölt, mint egy állat** teli torokból üvölt
- **világ állatja** VULG. nagyon buta, ostoba személy
- **Minden állat egyenlő, de egyes állatok egyenlőbbek a többinél!** HM., GÚNY. {az emberek közötti egyenlőtlenség gúnyos kifejezése}
 - ◇ A mondás („All animals are equal, but some animals are more equal than others”) forrása George Orwell *Animal Farm: A Fairy Story* [Állatfarm:

Tündérmese] című (1945), a sztálini Szovjetuniót kigúnyoló satirikus regénye. A mű a diktatúrák és a kommunizmus elleni harc mérföldkövének számít. Míg társműve, az *1984* című regény (1949) az összes totalitárius rendszert elítéli, addig az *Állatfarm* kifejezetten Sztálin és az akkori Szovjetunió ellen íródott, és rávilágított a sztálini diktatúra kegyetlen gépezetére, a sztálinizmus hazugságaira, embertelenségére, amely a vezért leszámítva mindenkit lassan, de biztosan felőröl. A mű kezdetben nem is jelenhetett meg, mert az akkori szövetségest (a Szovjetuniót) sértette volna, ezért betiltották, és az *1984*-hez hasonlóan csak később adták ki. {FESz: 37}

«ÁLLATI»

- **állati ösztöneinek él** élete evésben, ivásban és főleg nemi élvezetekben merül ki
- **állati sorban él** nagyon nehéz, szörnyű körülmények között él

«ÁLLATKERT»

- **Nagy az isten állatkertje (, sok bolond lakik benne).** HM., GÚNY. {gúnyos megjegyzésként: sok bolond ember van a világon}

«ÁLLATSÁG»

- **Ezt az állatságot!** HM., BIZ. {hitetlenkedés, elutasítás kifejezése: nem hiszem, nem tudom elfogadni}

ANGOLNA

- **csúszós [sima] vmi, mint az angolna** nagyon csúszós vmi

ANYAMEDVE

- **Ezer bocs és [meg] egy anyamedve!** HM., SZLENG {hitetlenkedés, elutasítás kifejezése: nem hiszem, nem tudom elfogadni}
- ✧ A *bocs* 'medvebocs' és a *bocs* 'bocsánat' szavak azonosalakúságán alapuló szójáték.

«ANYATETŰ»

- **mászik [úgy jön], mint az anyatetű** NÉP. nagyon lassan jár, jön
- ✧ A szóláshasonlat a *mászik, mint a tetű* köznyelvi hasonlat nyomatékosabb változata, és azon a mindennapi megfigyelésen alapul, hogy az anyaállatok rendszerint nehezkesebben mozognak, kevésbé fürgék, mint kicsinyeik. {FESz: 44}

◀ARANYBORJÚ

- **az aranyborjú imádása** VÁL. olyan viselkedés, magatartás, melynek kizárólag anyagi előnyök megszerzése a célja
- **imádja [körültáncolja] az aranyborjút** VÁL. a pénz, a gazdagság hatalmát szereti
- **tánc az aranyborjú körül** VÁL. → AZ ARANYBORJÚ IMÁDÁSA

✧ A fenti kifejezések bibliai eredetűek (Kiv 32). Mózes hosszú időt töltött a Sínai-hegyen, távol a néptől. A nép türelmetlenkedni kezdett. Áronnal összeszedették az aranyat, és aranyborjút öntettek belőle, amelyet imádni kezdtek. Az anyagiasság, a gazdagság hatalmának e motívuma a művészeteknek is kedvenc témája. A számos képzőművészeti alkotás mellett említésre érdemes még Gounod *Faust* című operája, amelynek II. felvonásában hangzik el Mefisztó híres, „Le veau d’or est toujours debout” kezdetű és az aranyborjúra utaló rondója, amely magyarul „Eladó az egész világ” alakban vált ismertté. {FESz: 47–48}

◀ARANYMADÁR

- **elszalasztja az aranymadarat** RÉG., VÁL. nem használja ki a kedvező lehetőséget
- **megfogja az aranymadarat** RÉG., VÁL. kihasználja a szerencsét, a kedvező lehetőséget

ÁSPISKÍGYÓ

- **olyan, mint egy áspiskígyó** NÉP. rosszindulatú, házsártos, intrikus személy, rendszerint asszony
- ✧ Az áspiskígyó megnevezést egyaránt használják a viperával rokon, mintegy 50–60 cm hosszúságú, Európa délnyugati részein élő mérges kígyóra (*Vipera aspis*), illetve a siklófélék közé tartozó, két méternél is hosszabbra megnövő veszedelmes mérges, egyiptomi szemüveges kígyóra is (*Naja haie*).